10.61501/TRIP.2014.19

Az újraelosztás iránti kereslet változása a válság időszakában az Európai Unió országaiban

Tóth István György – Fábián Zoltán

1. Bevezetés és kutatási kérdések

Tanulmányunk végső kérdése: változott-e és ha igen, miképpen, a redisztribúció iránti kereslet a válság időszakában az Európai Unió országaiban és Magyarországon? Befolyásolta-e a redisztribúció iránti keresletet az, hogy az egyes országok mennyire mély válságot éltek meg, illetve az, hogy a gazdasági visszaesés után sikerült-e kilábalni, és ha igen, milyen gyorsan? A magyarázat-kísérlethez előbb nemzetközi összehasonlításban vizsgáljuk meg a redisztribúció iránti kereslet, a jóléti állam kiterjedt ellátásaival kapcsolatos attitűdök lakossági meghatározóit, majd rátérünk a magyarországi trendek elemzésére.

Tanulmányunkban először az adatokat és a kutatási kérdéseket ismertetjük *(2. fejezet)*. Ezután nemzetközi összehasonlító elemzést mutatunk be a 2009-ből és 2014-ből származó adatokon *(3. fejezet)*, s azzal a feltételezéssel élünk, hogy az állami újraelosztás iránti keresletnek vannak ország-specifikus meghatározói, és vannak olyan tényezők, amelyek függetlenül az egyes országok makro- (országszintű) jellemzőitől, általánosságban határozzák meg az egyének redisztribúciós keresletét. Ez utóbbi tényezők beazonosítására regressziós elemzéseket végzünk és a válaszadók egyéni jellemzői alapján igyekszünk megbecsülni a jóléti újraelosztással kapcsolatos attitűdjeiket.

A nemzetközi összehasonlító elemzést követően, a tanulmány *4. fejezet*ében azt vizsgáljuk, hogy milyen trendeket figyelhetünk meg Magyarországon a redisztribúció iránti kereslet, a jóléti állam kiterjedt ellátásaival kapcsolatos attitűdök lakossági meghatározóit illetően.

Elemzésünk illeszkedik korábbi, e témába vágó munkáinkhoz. Magyarországon egymást követő vizsgálatok sora mutatta be, mennyire erős az állami gondoskodás kereslete (Csontos–Kornai–Tóth 1998; TÁRKI 2007; Tóth 2008, 2010). Egyes tanulmányainkban igyekeztünk feltárni, hogy mennyire gyökereznek régebbi tradíciókban, illetve mennyire kapcsolódnak más értékekhez és beállítottságokhoz a magyar társadalom paternalista attitűdjei (Fábián–Tóth 2008; Tóth 2010; Keller 2010). Később mindezt részletesebben, nemzetközi összehasonlításban is megvizsgáltuk és azt találtuk, hogy

a redisztribúció iránti keresletet mikrováltozók (az állampolgárok anyagi helyzete, beállítottságai, attitűdjei, várakozásai stb.) mellett makrotényezők (az adott országok egyenlőtlenségi rendszerének szerkezete stb.) is befolyásolják (Tóth–Keller 2013).

A kifejezetten Magyarországra vonatkozó, ehhez a témához kötődő értékelemzéseinkben rámutattunk, hogy az állami újraelosztás iránti kereslet – illeszkedve az intézmények iránti bizalom trendjeihez, erősen átpolitizált lett hazánkban (Keller 2014). Tudjuk, hogy Magyarországon a redisztribúciós attitűd tekintetében komoly átrendeződés zajlott le az elmúlt két évtizedben: láttuk, hogy a paternalista attitűd hogyan vándorolt át a politikai paletta jobb és bal oldala között (Fábián–Tóth 2008), és azt is, hogy Magyarországon a redisztribúciós politika iránti kereslet nagyon fontos eleme volt annak, hogy az ország miképpen vergődött (és vergődik) a saját újraelosztási csapdájában (Fábián *et al.* 2014a).

Jelenlegi elemzésünk hozzáadott értéke a friss nemzetközi adatok ismertetése és elemzése lesz. Ennek érdekében 2014 júniusában a TÁRKI és partnerei által az Európai Bizottság számára évi rendszerességgel végzett *Social Situation Monitor* (www.socialsituation.eu) vizsgálat és tanulmánysorozat érdekében 28 országban felvett *Eurobarometer* vizsgálat adatait használjuk fel.

2. Adatok, definíciók és módszerek

Adatforrások. Tanulmányunk ebben a részében két típusú adatbázis eredményeiből dolgozunk. A vélemények országok közötti eltéréseinek leírásához az Európai Unió valamennyi országában egységes módon megkérdezett Eurobarometer adatállomány adatait elemezzük, két időpontra (EB 72.1, 2009 és EB 81.5, 2014[1]). A jóléti attitűdök tekintetében mind a 27 EU-országra van adatunk 2009-ben és 2014-ben is.

A felhasznált makrováltozók forrása az Eurostat, a jövedelmi egyenlőtlenségi mutatókat pedig az EU-SILC adatállományból állítottuk elő[2].

A függő változó – az újraelosztás iránti igény mérése: Munkánk során egy több tényezőre érzékeny összetett indexet hoztunk létre az újraelosztás iránti igény mérésére. A mérőeszközt három kérdés alapján konstruáltuk mind a 2009-es, mind pedig a 2014-es Eurobarometer adatbázis esetében.

[1] A 2009-es vizsgálat dokumentációja: Eurobarometer 2010. A 2014-es vizsgálat dokumentációja elérhető a szerzőktől.
[2] Az Európai Unió *Statistics on Income and Living Conditions* címet viselő vizsgálata.

A legátfogóbb kérdés egy általános hozzáállást mutat arra vonatkozóan, hogy a kormányzatnak mennyire kell gondoskodnia az állampolgárok jóléte-ről általában. Magyarországon ez így hangzott:

- *Állami vs. öngondoskodás:* „(…) A magyar kormánynak nagyobb felelősséget kellene vállalnia, hogy biztosítsa mindenki biztos megélhetését. / Az embereknek nagyobb felelősséget kellene vállalniuk, hogy önmagukat ellássák."

Az általános hozzáálláson kívül tekintetbe vettük azt is, hogy bizonyos társadalmi és gazdasági problémák megoldásakor a válaszolók jellemzően az államtól vagy piaci szereplőktől várják-e a megoldást. Konkrétan ezek a következők voltak:

- *Munkahelyteremtés:* „Az emberek különbözőképpen gondolkodnak arról, hogy milyen lépéseket kellene tenniük a társadalmi és gazdasági problémák megoldásáért Magyarországon. Most két teljesen ellentétes kijelentést olvasok fel ebben a témában. Kérem, mondja meg, hogy melyik áll közelebb az Ön álláspontjához. Elsősorban a magyar kormány dolga az, hogy állásokat biztosítson a munkanélkülieknek. / Munkahelyek teremtését elsősorban a magánvállalkozásoknak és a piacnak kellene megalapozniuk."
- *Oktatási rendszer, tandíj:* „(…) Az oktatás teljes mértékben ingyenes kellene legyen, még akkor is ha ez azt jelenti hogy a minőség gyengébb. / A tandíjak elengedhetetlenek a jó minőségű oktatás biztosításához, még akkor is, ha ez azt jelenti, hogy bizonyos emberek nem tudják megengedni maguknak."

A redisztribúció-párti válaszhoz minden esetben 3-as értéket, míg a piacpárti válaszhoz 1-est rendeltünk. Az 'attól függ', illetve 'nem tudja' válaszokat 2-es értékkel vettük figyelembe.

Mérőeszközünket az Európai Unió összes tagországára definiáltuk főkomponens-elemzés segítségével. Olyan indexet hoztunk létre, amelynek várható értéke 0, szórása pedig 1. Az újraelosztás iránti igényt vagy keresletet mérő index pozitív és negatív értékeket is felvehet. A negatív előjelű számok átlag alatti újraelosztás iránti keresletet jelentenek, a pozitív értékek pedig átlag feletti redisztribúciós igényként értelmezhetőek. (vö. *Függelék, F4. táblázat*) Az újraelosztás iránti igény mérésekor a válaszolók attitűdjeit mértük, vagyis indexünk nem szükségképpen van kapcsolatban azzal, hogy egy adott országban mekkora a tényleges újraelosztás (például a GDP százalékában).

2009-re vonatkozóan a részleteket Tóth és Keller (2011, 2013) foglalták össze. 2014-re vonatkozóan részletek Fábián *et al.* (2014b megjelenés alatt) írásában találhatók. A magyarázó változókat a regressziókkal foglalkozó fejezetben ismertetjük.

3. A nemzetközi összehasonlítás eredményei

Az alábbiakban előbb az egyes országok általános attitűdklímáját mutatjuk be. Egyfelől azt elemezzük, hogy a válság időszakában miképpen alakultak a szegénység-percepció trendjei *(3.1. alfejezet)*. Ez után térünk rá a redisztribúciós kereslet egyedi változóinak *(3.2. alfejezet)*, majd pedig az ezekből készített összefoglaló változónak az ismertetésére és elemzésére, egyben azzal, hogy az országok közötti eltéréseket egyben a különböző makrováltozókkal is összevetjük *(3.3. alfejezet)*. A *3.4. alfejezet* a redisztribúciós kereslet mikromeghatározóit vizsgálja.

3.1. A szegénység percepció változása az EU országaiban

A 2014-es és a 2009-es adatok összehasonlítása azt mutatja, hogy a megkérdezett állampolgárok általában, az EU országaiban, *a szegénység jelentős növekedését* érzékelték. Az *1. ábra* mutatja, hogy azoknak az embereknek az aránya, akik szerint a saját országukban „nagyon széles körben jellemző" a szegénység, nagyon jelentős mértékben nőtt Olaszországban, Görögországban, Szlovéniában, Spanyolországban és Cipruson, de emelkedett például Hollandiában, Szlovákiában és Bulgáriában is. A szóban forgó kategóriába tartozó emberek aránya csak Lettországban és Máltán csökkent mérhető módon.

A szegénység tényleges trendjei és a szegénység percepciója között van összefüggés, de nem teljes és nem is mindig egyértelmű. A vizsgált időszakban például Ausztriában és Svédországban mérhető volt a relatív jövedelmi szegénység növekedése, de ezt nem követte a szegénységpercepció jelentős emelkedése. Másutt (mint például Olaszországban vagy Cipruson) jelentősen nőtt a szegénység érzékelés, de nem nőtt (vagy legalábbis nem ekkora mértékben) a szegénység.

Az Eurobarometer vizsgálat 2009-ben és 2014-ben is rákérdezett arra, hogy milyen „társadalmi" és milyen „egyéni" okokat tulajdonítanak a megkérdezettek a szegénységnek. Másképpen fogalmazva: mit gondolnak, miért lesznek az emberek szegények: mert nincs szerencséjük, mert lusták, vagy mert valamilyen társadalmi igazságtalanság történik velük[3] Az időbeni változások a *2.* és a *3. ábrá*n követhetők nyomon.

[3] A kérdés megfogalmazása pontosan így szólt: „Véleménye szerint miért vannak szegénységben elő emberek? Az alábbi négy lehetőség közül melyik áll legközelebb az Ön véleményéhez? Mert szerencsétlenek voltak. / Lustaságuk és akaraterejük hiánya miatt. / Mert sok igazságtalanság van

1. ábra. *Az észlelt szegénység változása (2009–2014) és a jövedelmi szegénység alakulása (2007–2012)*

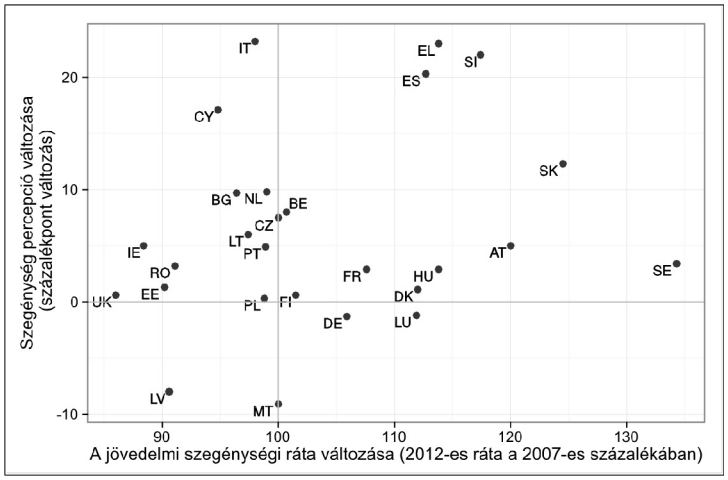

Forrás: EB 72.1 és EB 81.5 és EUROSTAT „ilc_li02" jelű adattábla alapján saját számítás. Vö. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02&lang=en.
Megjegyzés: Az országnevek rövidítésének feloldását lásd *Függelék F1. táblázat* alatt.

Az adatok tanúsága szerint vagy tucatnyi országban (de leginkább Cipruson és Portugáliában) 2014-re jelentősen lecsökkent azok aránya, akik szerint azok lesznek szegények, „akiknek nincs akaraterejük vagy lusták", miközben azoknak az aránya, akik szerint a szegénység valamilyen társadalmi igazságtalanság következményének tekinthető, többek között Cipruson, Portugáliában és Spanyolországban emelkedett jelentősen. Meg kell azonban jegyezni, hogy egyes országokban (például Máltán) pontosan ezzel ellentétes változások következtek be. Ez minden bizonnyal azzal is összefügg, hogy miközben a mediterrán térség egy részében (Spanyolországban, Görögországban, Portugáliában, Cipruson) számos gazdasági nehézséggel kellett szembenéznie a lakosságnak, Máltán folyamatos volt a foglalkoztatottság bővülése és a szegénység csökkenése ebben az időszakban[4].

a társadalmunkban. / Ez a fejlődés elkerülhetetlen része. / Egyik sem (Spontán említés) / Nem tudja."

[4] Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy miközben a szegénység percepció jelentősen emelkedett, azoknak az aránya, akik szerint országukban „túl nagyok az egyenlőtlenségek", nem változott jelentősen 2009 és 2014 között. Fábián *et al.* (2014b megjelenés alatt) elemzése szerint a

2. ábra. *Mitől lesznek szegények az emberek? Azok arányának változása, akik szerint az lesz szegény, akinek nincs akaratereje vagy lusta, 2009–2014 (%)*

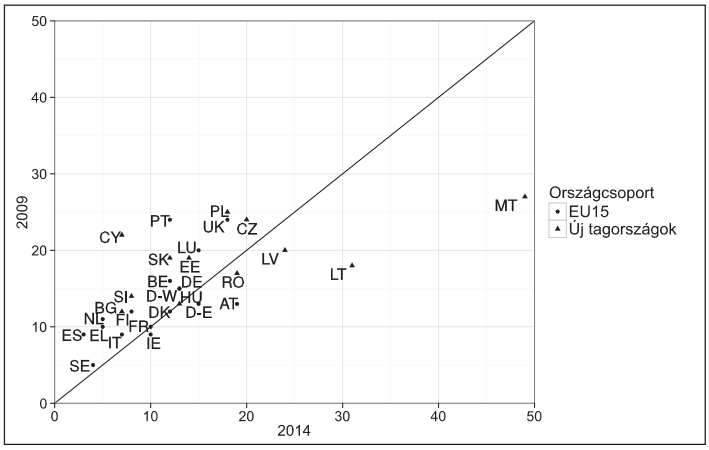

3. ábra. *Mitől lesznek szegények az emberek? Azok arányának változása 2009 és 2014 között, aki szegény, az a társadalom igazságtalan működésének áldozata (%)*

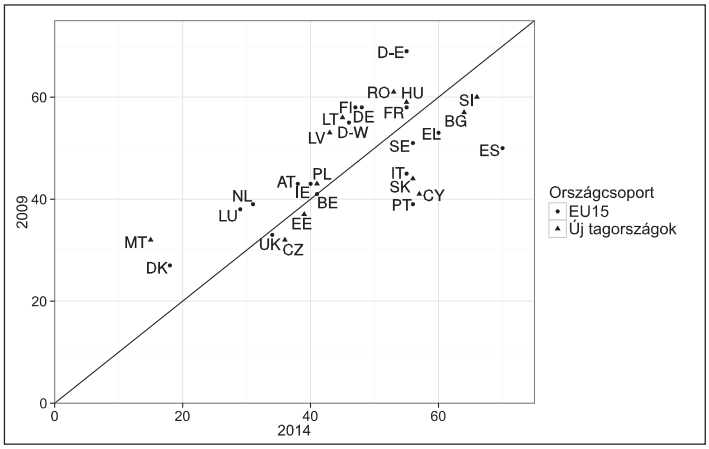

legtöbb EU-országban csökkent az egyenlőtlenségekkel nagyon frusztrált emberek aránya (ez alól csak a spanyol, portugál és olasz adatok utalnak más irányú változásokra.

3.2. Az állam jóléti szerepvállalásának támogatottsága az Európai Unióban – időbeni változások az egyes szolgáltatási területeken

A redisztribúciós kereslet mérésének céljából egy speciális kérdésblokkot helyeztünk el az *Eurobarometer* 2009-es és 2014-es hullámának kérdőívében. Híven ahhoz, ahogy az adótudatossággal kapcsolatos korábbi kutatásaink során azt gyümölcsözőnek találtuk (lásd pl. Csontos–Kornai–Tóth 1998; TÁRKI 2007), „beárazott" választási lehetőségeket felajánló kérdéseket tettünk fel arra nézve, hogy bizonyos javak és szolgáltatások (foglalkoztatás, oktatás, általános jóléti ellátások) előállítását a megkérdezettek inkább a piac, vagy inkább az állam hatókörében látják helyesnek tartani, illetve hogy az államnak mekkora szerepet kell(ene) vállalnia az állampolgárok jólétének biztosításában. (A kérdések konkrét megfogalmazását fentebb ismertettük, lásd *2. fejezet*.)

Mindegyik esetben az „állami megoldás" mellett szerepelt egy „piaci megoldás" is a felkínált válasz lehetőségek között.

Az adatok elemzéséből fakadó meglepő tapasztalat az, hogy a legtöbb EU-tagországban a foglalkoztatottság, az oktatás és az állam általános szerepvállalása tekintetében is csökkent az „állami megoldások" támogatottsága (lásd *F1– F3. táblázatok*). Csak a foglalkoztatottság és csupán néhány ország (Görögország, Románia, Olaszország és kisebb mértékben Szlovénia) esetében nőtt azok aránya, akik szerint a munkahelyteremtés mindenekelőtt a nemzeti kormányzatok felelőssége kellene legyen. Az oktatás esetében csak Romániában nőtt azok aránya, akik szerint „az oktatásnak teljesen ingyenesnek kellene lennie". Ugyanilyen irányú változásokat érzékeltünk abban a tekintetben is, hogy szükséges lenne-e, hogy „az állam nagyobb mértékben vállaljon felelősséget az emberek jólétének biztosításában" *(4/a. ábra)*. Az állami/közösségi megoldások támogatottságának csökkenése helyenként (de nem mindenütt) a „piaci megoldások" támogatottságát növelte. A piac munkahelyteremtő képességével kapcsolatos várakozások határozottan nőttek Máltán (ahol – mint említettük – egyébként ezekben az években masszív foglalkoztatás-bővülés zajlott le). Sok más országban (például Spanyolországban, Írországban, Szlovákiában, Cipruson, Ausztriában, Portugáliában és Finnországban) határozott elmozdulás történt az attitűdök tekintetében: miközben az állam munkahely-teremtési kötelezettségeivel kapcsolatos álláspont támogatottsága csökkent, a piacok munkahely-teremtési képességével kapcsolatos elvárás nőtt. Szintén nőtt a piaci megoldások támogatottsága Luxemburgban és Ausztriában.

4. ábra. *Jóléti közkiadások: Több kiadás magasabb adókkal vagy alacsonyabb adók alacsonyabb állami kiadásokra?*

4/a. ábra. *Az „állami megoldás” támogatóinak aránya 2009-ben és 2014-ben (%)*

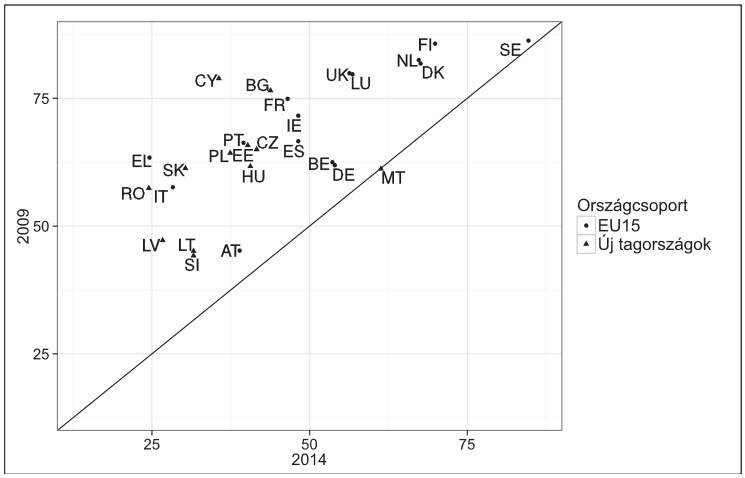

4/b. ábra. *A „piaci megoldás” támogatóinak aránya 2009-ben és 2014-ben (%)*

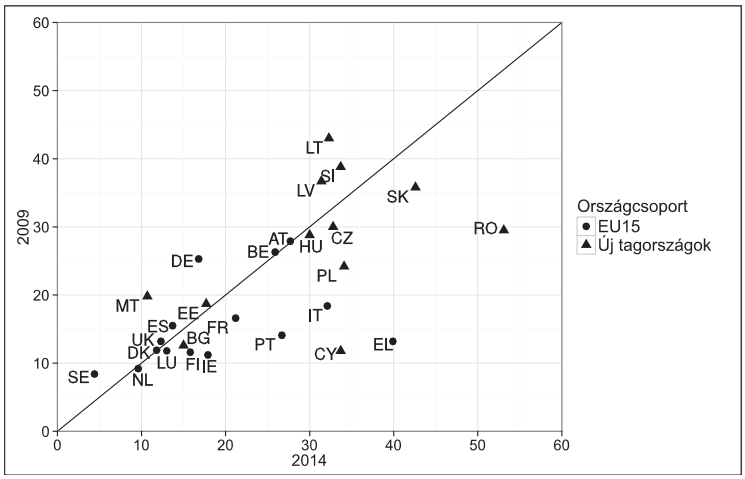

Megjegyzés: Az országnevek rövidítésének feloldását lásd *Függelék F1. táblázat* alatt.

A legnagyobb átrendeződések a jóléti közkiadások/adónövelések közötti átváltások témakörében történtek. Ezeket ábrán is bemutatjuk (lásd *4/a. és 4/b. ábra*) Az ábrák az országátlagok változását mutatják 2009 (függőleges tengely) és 2014 (vízszintes tengely) között. Ha egy ország adatpontja a diagonális fölött helyezkedik el, akkor az adott választ többen választották 2009-ben, mint 2014-ben, vagyis az adott megoldás támogatottsága csökkent a két időpont közötti öt év során. *Nagyon erős elmozdulást mértünk például Görögország, Ciprus, Románia, Portugália, Olaszország és Lengyelország esetében az adócsökkentés támogatása irányában – még akkor is, ha mindez alacsonyabb jóléti kiadásokhoz illetve alacsonyabb minőségű jóléti szolgáltatásokhoz vezethet.* Ebből az országcsoportból tulajdonképpen csak Lengyelország lóg ki, ahol különösebb visszaesés és negatív hatás nélkül tudták átvészelni a válság nehéz éveit. Kisebb mértékben, de ugyanebbe az irányba változtak az attitűdök Franciaországban, Szlovákiában, Írországban és Finnországban.

3.3. A redisztribúciós kereslet összesített indexének alakulása

A *redisztribúciós preferencia index (RPI)* kiszámításához a *2. fejezet*ben ismertetett három kérdést – állam *versus* öngondoskodás, munkahelyteremtés, illetve oktatás/tandíj – használtuk fel a főkomponens-elemzés során. (A főkomponens-elemzésben az egyes komponensek súlyait a *Függelék F4. táblázat*a mutatja.) Az így összeállított kompozit index 2009-es és 2014-es átlagértékeit mutatja az *5. ábra.* Az európai országok között összehasonlítva átlagosan a legalacsonyabb újraelosztás iránti igényt (a már egyébként magas újraelosztási arányokat mutató) Hollandiában, a legmagasabbat Görögországban és Cipruson mértünk, vagyis egy átlagos holland az összeurópai szinthez képest nagyon alacsony, egy átlagos görög, illetve ciprusi pedig nagyon magas újraelosztás iránti igényt fogalmaz meg. Magyarországon az újraelosztás iránti igény az Unió többi tagországához képest magas, a spanyol, litván, lengyel és a bolgár szint közelében helyezkedik el, 2009-ben és 2014-ben is.

Az egyes országokat a redisztribúciós index értékének változása alapján csoportosítva azt látjuk, hogy két olyan ország van (Románia, Olaszország), ahol magas volt és nőtt a redisztribúciós kereslet, van viszont néhány ország (Dánia, Ausztria, Luxemburg és Finnország, ahol alacsony keresletet mértünk 2009-ben, és 2014-re ehhez képest tovább csökkent az index értéke. Máltán, Portugáliában az index értéke a korábbi pozitív tartományból a negatívba került át, tehát csökkent a redisztribúciós kereslet. Csehországra és

Szlovéniára a fordított irányú változás jellemző, a korábbi negatív tartományból pozitívba kerültek át, vagyis megnőtt az újraelosztás iránti igény.

5. ábra. *A redisztribúciós preferencia index átlagértékének változása 2009 és 2014 között az EU-tagállamokban*

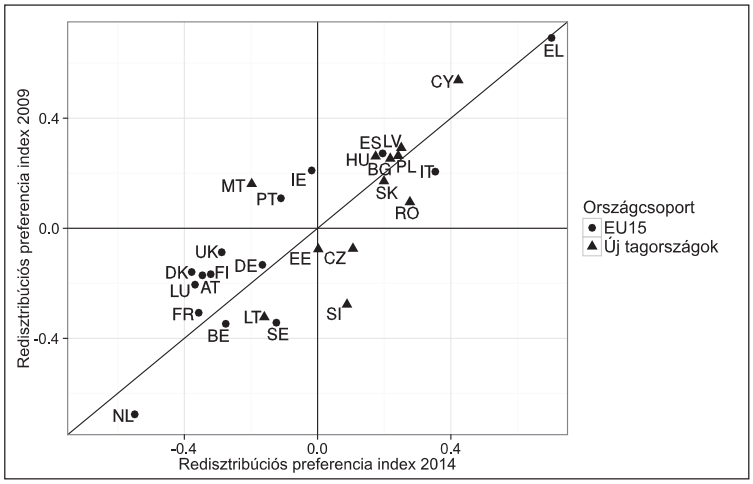

Most rátérünk az országszintű (kontextuális) változók hatásának elemzésére. Ezeknek a változóknak a bevonásakor azt vizsgáljuk, hogy a különféle egyenlőtlenségi mutatók milyen kapcsolatban állnak az országra jellemző átlagos újraelosztási igénnyel. A jövedelemeloszlást jellemző mutatók közül kitüntetett figyelmet szánnak a jövedelemeloszlás alját és tetejét jellemző mérőszámoknak. Az összes egy fogyasztási egységre eső nettó háztartási jövedelem alapján növekvő sorrendbe állított lakosság tíz egyenlő elemszámú csoportjából a legalsó tized legmagasabb jövedelmű tagjának (P10 percentilis), a mediántól vett távolsága (P50/P10) a „szegények" lemaradottságának, a szegénység mélységének indikátora lesz. Ugyanígy, a 90. percentilis (P90) pedig az a jövedelemösszeg, amely felett népesség felső 10%-a él, (őket fogjuk „gazdagoknak" tekinteni), a P90/P50 aránnyal pedig a gazdagoknak a mediántól vett távolságát mérjük. Végezetül a teljes jövedelemeloszlás terjedelmét a P90/P10 mutató jellemzi.

6. ábra. *A P90/P10 egyenlőtlenségi mutató (2012) és az újraelosztás iránti igény (2014) közötti kapcsolat*

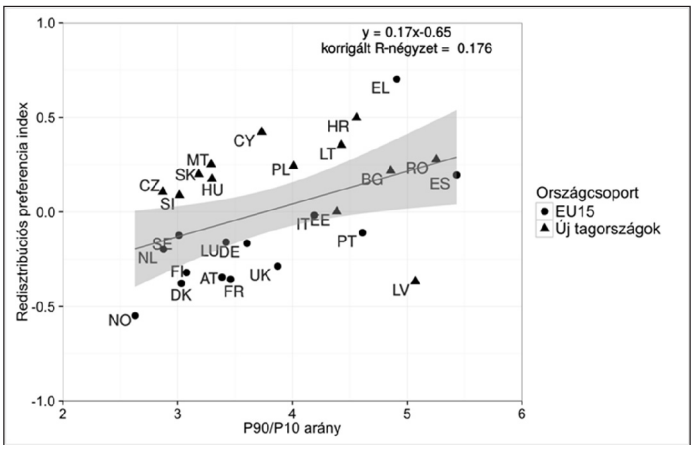

Forrás: Eurobarometer 81.5, valamint EU-SILC (2012). A percentilis értékek Medgyesi Márton (TÁRKI, SSM-projekt) számításai.

7. ábra. *A P10/P50 egyenlőtlenségi mutató (2012) és az újraelosztás iránti igény (2014) közötti kapcsolat,2014*

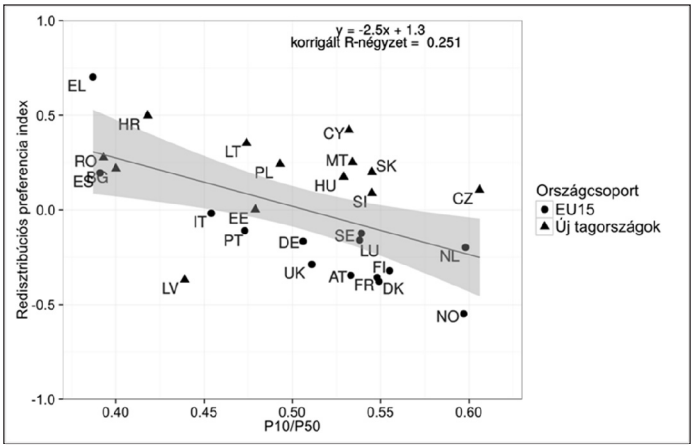

Forrás: Eurobarometer 81.5, valamint EU-SILC (2012). A percentilis értékek Medgyesi Márton (TÁRKI, SSM-projekt) számításai.

8. ábra. *A P90/P50 egyenlőtlenségi mutató (2012) és az újraelosztás iránti igény (2014) közötti kapcsolat*

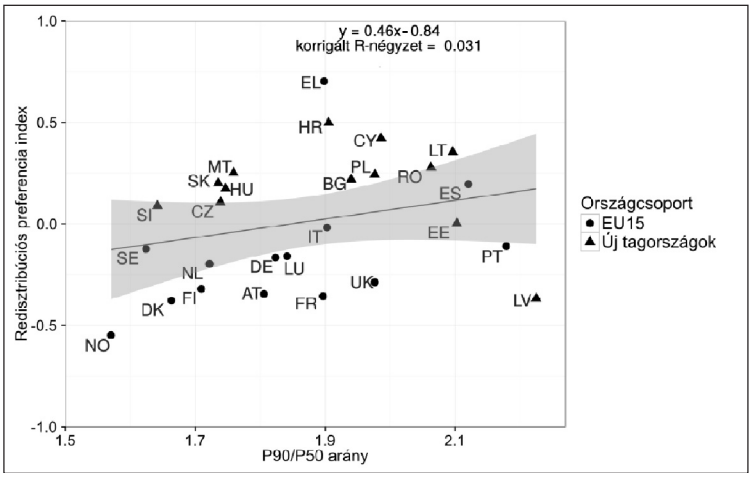

Forrás: Eurobarometer 81.5, valamint EU-SILC (2012). A percentilis értékek Medgyesi Márton (TÁRKI, SSM-projekt) számításai.
Megjegyzés: Az országnevek rövidítésének feloldását lásd *Függelék F1. táblázat* alatt.

A *6. és a 7. ábrá*n látható, hogy mind a jövedelemeloszlás alsó, mind annak felső részén tapasztalt távolságok összefüggenek a redisztribúció iránti igénynyel: minél nagyobbak a vizsgált országokban a jövedelmi távolságok (más szóval minél nagyobbak az egyenlőtlenségek), annál nagyobb az újraelosztás iránt megfogalmazott igény. A *7. és 8. ábrák*ról az is látható, hogy a jövedelemeloszlás alján (P10/P50) mért távolságok (ez, mint jeleztük, gyakorlatilag a szegénység mélységét jelenti) jobban magyarázzák az újraelosztás iránti vágy országok közötti különbségeit, mint a jövedelemeloszlás tetején (P90/P50) mért különbségek (vagyis a relatív gazdagság mértéke). Más szavakkal tehát ez azt jelenti, hogy minél szegényebbek a szegények, annál erősebb a redisztribúció iránti kereslet. A Görögországban (és kisebb mértékben Magyarországon is) a redisztribúciós kereslet tényleges értéke erősen afölött az érték fölött van, ami az egyenlőtlenség nagyságából következne, miközben például az Egyesült Királyság mellett a szintén posztszocialista Észtországban a „redisztribúciós-étvágy" alacsonyabb mértékű, mint amekkora az egyenlőtlenségekből következne.

3.4. A redisztribúciós kereslet egyéni meghatározói – elemzés az összeurópai minta alapján

Elemzésünkben az újraelosztás iránti igényt mérő indexben tapasztalt, egyének közötti és országok közötti különbözőségeket igyekszünk megmagyarázni. Ehhez egyrészt mikro (egyéni) szintű (pl. életkor, iskolázottság, munkaerő-piaci pozíció) másrészt országszintű (egyenlőtlenségi mutatók) információkat veszünk figyelembe. Olyan, a legkisebb négyzetek módszerével készült OLS regressziós elemzéseket végeztünk, amelyekben országok szerint csoportosítjuk a standard hibát, és kontroll alatt tartottuk az ország-hatásokat (dummy változók formájában).

AZ EGYÉNI JELLEMZŐK CSOPORTOSÍTÁSA: MODELL-SPECIFIKÁCIÓK

Az egyéni jellemzőket hatféle dimenzióban vizsgáljuk (a specifikációt illetően igyekszünk, amennyire csak lehet, ragaszkodni ahhoz a megoldáshoz, amelyet korábbi munkánkban használtunk, és amely termékeny megközelítésnek bizonyult (lásd Tóth–Keller 2013). Ezeket az alkalmazott többváltozós regressziós modellbe fokozatosan léptetjük be. Mivel az országok között lényeges különbségek vannak a „redisztribúciós étvágy" terén (vö. *1. ábra*), először egyéb részletesebb specifikáció nélkül az összes, országok közötti eltéréseket becsüljük[5].

Ez után következnek az alábbi változócsoportok:

- Az egyének *társadalmi-demográfiai* jellemzői: (nem, életkor, iskolázottság, településtípus és háztartásméret).
- A munkaerő-piaci és jövedelmi szempontból vett önérdek közelítő változói: *munkaerő-piaci csoportok* (alkalmazottak, vállalkozók, inaktívak, tanulók), illetve az eltérő *anyagi státusz révén* elkülönülő csoportok Az anyagi státusz indexet a háztartás anyagi helyzetének szubjektív értékelését firtató kérdés (egy tízfokú létrán kellett elhelyezni a kérdezettnek magát, illetve a saját háztartását) újrakódolásával hoztuk létre (hatfokú skálára kódoltuk át, az első három, a következő négy és az utolsó három kategória egybevonásával).
- Az egyének helyzetük változásával kapcsolatos *várakozásait* azzal mértük, hogy az adott megkérdezettek anyagi helyzetük javulására, változat-

5 Ebben a modellben csak az ország-hatásokat kontroll alatt tartó 0/1 értékű változók szerepeltek, a referenciakategória Németország volt.

lanságára vagy romlására számítottak a következő 12 hónap perspektívájában.

- Ötödik lehetséges magyarázó tényezőként azt vizsgáltuk meg, hogy az egyének miként gondolkodnak a *siker és a kudarc okairól*: pontosabban minek tulajdonítják azt, ha valaki szegény. A személyes (lustaság) és a társadalmi (igazságtalanság) oktulajdonításon kívül a balszerencse és „a szegénység a társadalmi fejlődés velejárója" szerepel a lehetséges okozatok között.
- Végül megnéztük, *mennyire érzékenyek az egyének a szegénységre és az egyenlőtlenségek mértékére.* Először is mekkora szegénységet észlelnek maguk között, illetve hogy mennyire értenek egyet azzal a kijelentéssel, hogy az országukban „túl nagyok" a jövedelmi egyenlőtlenségek.

A fenti változócsoportok elég széles körét tudják lefedni azoknak a tényezőknek, amelyeket egyébként a szakirodalomban feltűnt elemzések említenek, mint a redisztribúció iránti kereslet mikro meghatározóit (szakirodalmi áttekintését lásd Tóth–Keller (2013) és Förster–Tóth (megjelenőben).

A redisztribúciós keresletet (RPI) meghatározó egyenletet általánosságban felírhatjuk egyéni attribútumok (*(X_{ij})* és kontextuális változók *(Z_{ij})*, függvényeként, ahol *i=1,2,…n* az elemzésben szereplő egyének számát és *j=1,2,…p* a második, az első szinten klaszterezetten magában foglaló egységek (pl. országok) jelölésére szolgál, a következőképpen (lásd *1. egyenlet*):

$$RPI = a + bX_{ij} + c_0Z_j + U_{0j} + E_{ij} \qquad (1)$$

ahol *a* jelöli a regressziós konstanst, *b* és *c* jelölik rendre az egyéni és az ország-szintű paraméterbecsléseket, E_{ij} jelöli az egyéni szintű reziduálisokat (az adott modell által nem magyarázott, az egyének között fellépő varianciát és U_{0j} jelöli az országok közötti megmagyarázatlan varianciát. A redisztribúciós index egyéni meghatározóinak becslése ebben a tanulmányban egyszerű OLS-regresszióval történik úgy, hogy az egyes országok intézményi jellemzőiből, eseti körülményeiből, történelmi jellemzőiből következő eltéréseit kétértékű ország jelölő változók bevezetésével sűrítjük és mérjük.

Az általunk végül is becsült egyenlet formája a következő:

$$RPI = a + bX_{ij} + E_{ij} \qquad (2)$$

egy adott *j* országra (ahol *i* egy adott ország mintanagyságáig fut.). Ebben az egyenletben az *X* vektort a fentebb említett magyarázó változók töltik meg.

Regressziós elemzéseink eredményeit az *1.* és *2. táblázat*ban összegeztük, 2009-re és 2014-re vonatkozóan. A táblázatok egyes oszlopai a különböző

modellek alapján készített, a teljes Európai Unióra készített paraméterbecsléseket mutatják, amelyben az egyes országok adatai az Európai Unión belüli népességarányukkal arányosan (súlyozottan) lettek figyelembe véve.

A táblázatok az OLS nemstandardizált paraméterbecsléseket *(B-koeffiziensek)* mutatja a teljes EU-mintára vonatkozóan. Az *1. modell* (amely az egyes országok kétértékű változóit tartalmazza) és a *2. modell* (amely a társadalmi-demográfiai változókat tartalmazza) azt a célt szolgálják, hogy az országok közötti különbségeket megmutassák, és hogy kontrolláljunk a következő alapvető jellemzőkre. A *3–7. modell*ig újabb és újabb változócsoportokat vonunk be az elemzésbe, sorjában a következőket: anyagi önérdek, szubjektív várakozások, szegénységi ok tulajdonítások, és általános szegénység- és egyenlőtlenségi percepciók.

Általában az alapmodell *(1. modell)* teljesítménye nem túlzottan erős: a megmagyarázott variancia 2009-ben 7% és 2014-ben ugyanez a variancia mintegy 9%. A megmagyarázott variancia ugyanakkor az egymást követő modellekben lényegesen emelkedik: a 2009-es „teljes" modellben az R^2 17%-ot ér el, a 2014-es modellben pedig 20%-ot.

A különböző változócsoportok egymást követő bevezetésének eredményeit a következőképpen foglalhatjuk össze:

- A demográfiai változókat tekintve azt látjuk, hogy a férfiak lényegesen kevésbé redisztribúció-pártiak, mint a nők, ez a jellemző mind a két évben jelen van.
- Az életkor változója 2009-ben nem szignifikáns a fiatalabb generációkra (a 40 év alattiak) vonatkozóan, enyhén pozitív az 50–60 éves válaszadókra és negatív a 60 év fölöttiekre vonatkozóan. Ennek a jellemzőnek a magyarázatához tekintetbe kell venni, hogy a redisztribúciós index elemei a munkahelyteremtést, az oktatási beruházásokat és általában a jóléti szerepvállalást foglalják magukban, de nem tartalmazzák a nyugdíjakat. 2009 és 2014 között változások történtek az életkori megosztottságban, a fiatalabb kohorsz erőteljesebben redisztribúciópárti lett a válság időszakában.[6] A fiatalabbak megnövekedett redisztribúciós keresletét magyarázhatja az a tény, hogy őket Európa-szerte jobban érintette a gazdasági válság negatív munkaerő-piaci hatása, a munkanélküliség emelkedése.
- Iskolázottság tekintetében a magasabb iskolázottsággal rendelkezők kevésbé támogatják az újraelosztást, miközben az alacsonyabban iskolázottak

[6] Megjegyzendő, hogy az eltérő nyugdíj-korhatárok következtében a 60 év feletti kategóriába beletartoznak nyugdíjasok és nem nyugdíjasok egyaránt. A legfiatalabb korcsoport ugyancsak heterogén a gazdasági aktivitást tekintve, sokan közülük még tanulmányaikat végzik, míg mások, már kiléptek a munkaerőpiacra.

paraméterbecslései pozitív előjelűek (és az alacsony iskolázottságúak tekintetében szignifikánsak is).[7]

- Lakóhely típusa szerint nincsenek szignifikáns különbségek 2014-ben, a falusiak és a nagyvárosokban lakók között, ha ezeket párosával a közepes városokban lakókkal viszonyítjuk. Ez változást jelent 2009-hez képest, amikor a falusiak kevésbé voltak redisztribúciópártiak, mint azok, akik nagyobb városokban éltek.
- A háztartásméret 2009-ben nem volt szignifikáns, 2014-re azonban azzá vált. További elemzéssel kellene megvizsgálni, hogy ezek a változások kapcsolódnak-e valamilyen, a generációk közötti újraelosztás területén lezajlott változáshoz a különböző európai országokban. Mivel a válságnak lehettek ilyen hatásai, egy ilyen részletes elemzés mindenképpen megérne egy próbát.
- Az anyagi önérdek változóinak bevezetése csak kismértékben emeli a megmagyarázott szórást (2009-ben 9-ről 11%-ra, 2014-ben pedig 10-ről 11,5%-ra).
- Az önfoglalkoztatók/vállalkozók kevésbé, a munkaerőpiacon részt nem vevők inkább állnak a redisztribúció pártján, ha preferenciáikat külön-külön a foglalkoztatottakéhoz, mint referenciakategóriához viszonyítjuk.
- Az alacsonyabb anyagi státusszal rendelkezők lényegesen nagyobb „redisztribúciós étvággyal" rendelkeznek, mint a közepes jövedelműek, akikhez képest még alacsonyabb a legmagasabb anyagi státusszal rendelkezők újraelosztás iránt mutatott támogató hozzáállása. Mindez igaz 2009-ben és 2014-ben is.
- A szubjektív várakozások bevezetése kismértékben csökkenti az anyagi helyzethez kötődő paraméterbecslések nagyságát (bár ez kevésbé jellemző 2014-ben, mint amennyire jellemző volt 2009-ben). Az előjelek azonban a várakozások szerinti irányba mutatnak: akik saját helyzetük romlására számítanak, azok szignifikánsan pozitívabban értékelik az újraelosztást.
- 2009-ben még azok, akik a saját helyzetük javulására számítottak, attitűdjeik tekintetében nem tértek el azoktól, akik változatlan anyagi pályára számítottak. 2014-re azonban e két csoport közötti különbségek szignifikánsak lettek (a várható irányba: a helyzetük javulására számítók kevésbé támogatják az újraelosztást).
- A szegénység okaival kapcsolatos vélekedések, mint változók bevezetése a modellbe, újabb 2–3 százalékponttal emelik a megmagyarázott

[7] Az Eurobarometer felvételekben az iskolai végzettséget azzal az életkorral mérik, amikor a kérdezett a nappali tagozatos tanulmányait befejezte. Ez nem teszi lehetővé azt, hogy figyelembe vegyük a későbbi tanulmányokat, illetve az iskolai rendszerek sajátosságait.

szórást. Azok a válaszadók, akik szerint azok lesznek szegények, akiknek nincs elég akaraterejük, vagy lusták lényegesen alacsonyabb mértékben támogatják a redisztribúciót, mint a többiek. Azok körében viszont, akik szerint a szegénység a társadalom igazságtalan működésének a következménye, lényegesen magasabb redisztribúciós indexet mértünk.

- Azok a válaszadók, akik szerint a szegénység növekedett a saját országukban, nagyobb a redisztribúciós index, mint a többiek esetében.
- Utolsó modellünkbe az egyenlőtlenség nagyságával kapcsolatos érzékenység változóját is beléptettük. Akik szerint a saját országukban „túl nagyok" a jövedelmi egyenlőtlenségek, nagyobb eséllyel lesznek redisztribúciópártiak. Mivel azonban a redisztribúciós index és az „egyenlőtlenség érzékelés" (bizonyos mértékig definíció szerint) meglehetősen erősen korrelál, ebből az eredményből túlzottan messzemenő következtetést nem szabad levonnunk.

1. táblázat. *Az újraelosztás iránti kereslet egyéni szintű meghatározói az EU átlagában, 2009-ben (OLS regressziós becslés, magyarázandó változó RPI3, a redisztribúciós kereslet indexe)*

	Alapmodell	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység-attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell	7. modell
Állandó	–0,173***	0,065	0,314***	0,249***	0,097	0,029	–0,077
Férfi		–0,119***	–0,085***	–0,084***	–0,076***	–0,071***	–0,071***
Életkor (18–30)		0,007	–0,020	–0,013	0,019	0,024	0,023
Életkor (31–40)		0,018	0,012	0,017	0,037	0,037	0,037
Életkor (51–60)		0,055***	0,056***	0,052***	0,036*	0,033*	0,032*
Életkor (61–70)		–0,046**	–0,045**	–0,047**	–0,063***	–0,063***	–0,065***
Életkor (71+)		–0,033***	–0,029***	–0,031***	–0,02**	–0,016	–0,018*
Iskoláit legfeljebb 15 évesen fejezte be		0,141***	0,094***	0,092***	0,101***	0,099***	0,097***
Iskoláit legalább 20 évesen fejezte be		–0,206***	–0,157***	–0,156***	–0,164***	–0,151***	–0,147***
Lakóhely (falu)		–0,050***	–0,041***	–0,041***	–0,031**	–0,032**	–0,035**
Lakóhely (nagyváros)		–0,013	–0,002	–0,002	–0,001	0,000	0,001
Háztartásméret		–0,001	0,002	0,000	–0,001	0,000	0,000

	Alapmodell	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység-attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell	7. modell
Anyagi státusz			–0,086***	–0,066***	–0,054***	–0,048***	–0,043***
Önfoglalkoztatott, vállalkozó			–0,151***	–0,145***	–0,144***	–0,141***	–0,132***
Nem dolgozik			0,105***	0,107***	0,105***	0,101***	0,096***
Nyugdíjas			–0,002	–0,001	–0,008	–0,013	–0,016
Tanuló			0,067**	0,065**	0,069**	0,077***	0,087***
Várakozások az anyagi helyzetről (jobb lesz)				0,035	0,067	0,063	0,048
Várakozások az anyagi helyzetről (rosszabb lesz)				0,232***	0,205***	0,186***	0,18***
Anyagi státusz index × jobb lesz				–0,026**	–0,031***	–0,031***	–0,027**
Anyagi státusz index × rosszabb lesz				–0,049***	–0,046***	–0,043***	–0,043***
A szegénység oka (lustaság)					–0,249***	–0,245***	–0,249***
A szegénység oka (igazságtalanság)					0,191***	0,18***	0,149***
A szegénység oka (társadalmi fejlődés)					–0,09***	–0,095***	–0,103***
A szegénység nagyon elterjedt						0,187***	0,154***
Az egyenlőtlenségek túl nagyok (teljes egyetértés)							0,194***
Korrigált R^2	*0,073*	*0,091*	*0,108*	*0,111*	*0,137*	*0,142*	*0,150*

Forrás: Eurobarometer 72.1, *Szegénység és társadalmi kirekesztettség* adatfelvétel, 2009.
Megjegyzés: N=24889. OLS regressziós becslés. A modellek tartalmaztak ország-dummy változókat, a referenciakategória Németország. A becsült együtthatók nincsenek feltüntetve ebben a táblázatban.
Referenciakategóriák: nő, életkor (41–50 éves), középfokú végzettség, lakóhely (kisváros), alkalmazott, várakozások az anyagi helyzetről (nem fog változni), a szegénység oka (balszerencse).
Szignifikanciaszintek: *** az együttható 1%-os, ** 5%-os, * 10%-os szinten különbözik a nullától.

2. táblázat. *Az újraelosztás iránti kereslet egyéni szintű meghatározói az EU átlagában, 2014-ben (OLS regressziós becslés, magyarázandó változó RPI3, a redisztribúciós kereslet indexe)*

	Alapmodell	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység-attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell	7. modell
Állandó	–0,192***	–0,126***	0,158***	0,143***	–0,049	–0,077**	–0,192***
Férfi		–0,131***	–0,106***	–0,106***	–0,104***	–0,092***	–0,091***
Életkor (18–30)		0,094***	0,052**	0,065***	0,092***	0,092***	0,092***
Életkor (31–40)		0,011	0,000	0,009	0,033	0,032	0,031
Életkor (51–60)		0,027	0,027	0,020	0,028	0,013	0,000
Életkor (61–70)		–0,035	–0,057**	–0,066**	–0,069**	–0,071***	–0,078***
Életkor (71+)		–0,125***	–0,150***	–0,161***	–0,141***	–0,135***	–0,139***
Iskoláit legfeljebb 15 évesen befejezte		0,132***	0,103***	0,100***	0,121***	0,107***	0,109***
Iskoláit legalább 20 évesen fejezte be		–0,16***	–0,110***	–0,107***	–0,120***	–0,110***	–0,110***
Lakóhely (falu)		–0,025*	–0,023	–0,021	–0,016	–0,021	–0,024*
Lakóhely (nagyváros)		0,026	0,029*	0,029*	0,024	0,013	0,012
Háztartásméret		0,012***	0,012***	0,012***	0,013***	0,011**	0,011**
Anyagi státusz			–0,087***	–0,082***	–0,067***	–0,064***	–0,057***
Önfoglalkoztatott, vállalkozó			–0,102***	–0,096***	–0,083***	–0,080***	–0,067***
Nem dolgozik			0,118***	0,121***	0,104***	0,095***	0,093***
Nyugdíjas			–0,078***	–0,081***	–0,067**	–0,060**	–0,062**
Tanuló			–0,051	–0,054*	–0,041	–0,026	–0,004
Várakozások az anyagi helyzetről (jobb lesz)				–0,120**	–0,088*	–0,094*	–0,099*
Várakozások az anyagi helyzetről (rosszabb lesz)				0,205***	0,180***	0,140**	0,135**
Anyagi státusz index × jobb lesz				0,012	0,006	0,006	0,007

	Alapmodell	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység-attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell	7. modell
Anyagi státusz index × rosszabb lesz				–0,023	–0,021	–0,018	–0,018
A szegénység oka (lustaság)					–0,150***	–0,147***	–0,150***
A szegénység oka (igazságtalanság)					0,314***	0,286***	0,246***
A szegénység oka (társadalmi fejlődés)					–0,049**	–0,053***	–0,061***
A szegénység nagyon elterjedt						0,245***	0,193***
Az egyenlőtlenségek túl nagyok (teljes egyetértés)							0,214***
Korrigált R^2	*0,0866*	*0,1029*	*0,1152*	*0,1184*	*0,1510*	*0,1611*	*0,1710*

Forrás: Eurobarometer 81.5. (2014. június)
Megjegyzés: N = 26 035. OLS regressziós becslés. A modellek tartalmaztak ország-dummy változókat, a referenciakategória: Németország. A becsült együtthatók nincsenek feltüntetve ebben a táblázatban.
Referenciakategóriák: nő, életkor (41–50 évesek), középfokú végzettség, lakóhely (kisváros), alkalmazott; várakozások az anyagi helyzetről (nem fog változni), a szegénység oka (balszerencse).
Szignifikanciaszintek: ***: az együttható 1%-os, **: 5%-os, *: 10%-os szinten különbözik a nullától.

4. Az újraelosztás iránti kereslet egyéni szintű meghatározói Magyarországon 2009-ben és 2014-ben

Szemben az Európa egészére vonatkozó megfigyeléssel Magyarországon nincs szignifikáns különbség a nemek között sem 2009-ben, sem pedig napjainkban az újraelosztás iránti preferenciákban. 2009-ben az egyes korcsoportok között nem volt jelentős különbség, 2014-re viszont felerősödött az életkori hatás: az európai trendekkel összhangban a fiatalok redisztribúciós igénye megnőtt Magyarországon is.

Hazánkban az iskolai végzettség hatása a középfokú végzettségűekhez képest nem annyira az iskolázatlanabbak nagyobb fokú redisztribúciós keresletében, hanem a felsőfokú iskolai végzettségűek piaci megoldásokat inkább preferáló beállítódásában mutatkozik meg.

Míg az EU-ban a falvakban élők kevésbé redisztribúció pártiak a városi népességhez képest, addig Magyarországon a falvakban élők nagyobb fokú paternalizmusa tűnik ki. Ez minden bizonnyal összefügg azzal a hazánkra jellemző „települési lejtőre", amely településtípusonként (is) szembeszökő: a lakossági életszínvonal az urbanizáltság fokával, lényegében a lakosság számával arányosan növekszik. Az is elmondható, hogy a nagyvárosi népesség nem elutasítóbb az állami gondoskodás iránt, mint a városi lakosok.

A szubjektív anyagi státusz hatása 2009-ben erősebb volt, mint 2014-ben. A jövőre vonatkozó negatív anyagi várakozás fokozottabb állami gondoskodás igénylésével járt együtt 2009-ben is, de 2014-re ez a hatás viszont felerősödött. Azt tapasztaltuk tehát, hogy az anyagi státusz hatása csökkent, míg a negatív várakozás hatása megnőtt a gazdasági válságot követő időszakban Magyarországon.

Míg Európában a népesebb családokban élők jobban igénylik a redisztribúciót, addig Magyarországon nem találtunk ilyen hatást. A gazdasági aktivitás szempontjából a foglalkoztatottakhoz képest kevésbé igényelték a redisztribúciót az önálló vállalkozók, a nyugdíjasok és a tanulók 2009-ben. 2014-ben viszont csak az önálló státusznak volt lényeges hatása.

Megváltozott a szegénységgel kapcsolatos oktulajdonítások, attribúciók összefüggése a paternalista attitűdökkel. Korábban a szegénységet a lustasággal magyarázók kevésbé igényelték a redisztribúciót, a társadalmi igazságtalanságot okolók pedig inkább. 2014-re ez utóbbi összefüggés felerősödött, az előbbi pedig meggyengült. Vagyis a redisztribúciós kereslet napjainkban a szegénységgel kapcsolatos rendszert okoló ideológia határozza meg, míg korábban a redisztribúció elutasítását jobban magyarázta a szegénységet egyéni prediszpozíciókra visszavezető érvrendszer. Ez minden bizonnyal összefügg azzal, hogy az utóbbi félévtizedben jelentősen megnőtt a szegénység mérete, illetve annak kockázata.

3. táblázat. *Az újraelosztás iránti kereslet egyéni szintű meghatározói Magyarországon 2009-ben (OLS regressziós becslés, magyarázandó változó a redisztribúciós kereslet indexe)*

	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység-attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
Állandó	0,307	0,540*	0,248	0,123	–0,019	–0,144
Férfi	0,000	0,003	–0,006	–0,005	0,004	0,002
Életkor (18–30)	–0,053	0,017	0,046	0,057	0,065	0,053
Életkor (31–40)	–0,055	–0,005	–0,016	0,000	–0,001	–0,006
Életkor (51–60)	0,010	0,008	–0,01	–0,039	–0,042	–0,048
Életkor (61–70)	–0,072	–0,045	–0,041	–0,068	–0,061	–0,062
Életkor (71+)	0,008	0,061	0,059	0,061	0,067	0,066
Iskoláit legfeljebb 15 évesen fejezte be	0,180**	0,079	0,068	0,084	0,059	0,065
Iskoláit legalább 20 évesen fejezte be	–0,342***	–0,179*	–0,173*	–0,162*	–0,138	–0,118
Lakóhely (falu)	0,078	0,087	0,093	0,138*	0,131*	0,138*
Lakóhely (nagyváros)	–0,044	–0,001	0,029	0,046	0,033	0,027
Háztartásméret	–0,013	–0,019	–0,015	–0,024	–0,022	–0,021
Anyagi státusz		–0,160***	–0,087**	–0,077**	–0,064*	–0,055
Önfoglalkoztatott, vállalkozó		–0,289**	–0,279**	–0,217	–0,218	–0,189
Nem dolgozik		0,053	0,064	0,044	0,049	0,040
Nyugdíjas		–0,205*	–0,208*	–0,218*	–0,208*	–0,210*
Tanuló		–0,285	–0,304*	–0,288*	–0,294*	–0,315*
Várakozások az anyagi helyzetről (jobb lesz)			0,279	0,331	0,305	0,344
Várakozások az anyagi helyzetről (rosszabb lesz)			0,371**	0,341**	0,330**	0,365**
Anyagi státusz index × jobb lesz			–0,167*	–0,177*	–0,169*	–0,179*

	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység-attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
Anyagi státusz index × rosszabb lesz			–0,044	–0,043	–0,045	–0,058
A szegénység oka (lustaság)				–0,192	–0,197	–0,207*
A szegénység oka (igazságtalanság)				0,210**	0,175**	0,159*
A szegénység oka (társadalmi fejlődés)				–0,223	–0,204	–0,209
A szegénység nagyon elterjedt					0,204***	0,172**
Az egyenlőtlenségek túl nagyok (teljes egyetértés)						0,173**
Korrigált R^2	*0,026*	*0,071*	*0,091*	*0,113*	*0,121*	*0,124*

Forrás: Eurobarometer 72.1, *Szegénység és társadalmi kirekesztettség 2009* adatfelvétel, 2009.
Megjegyzés: N=948. OLS regressziós becslés. Referenciakategóriák: nő, életkor (41–50 évesek), középfokú végzettség, lakóhely (kisváros), alkalmazott, várakozások az anyagi helyzetről (nem fog változni), a szegénység oka (balszerencse).
Szignifikanciaszintek: ***: az együttható 1%-os, **: 5%-os, *: 10%-os szinten különbözik a nullától.

4. táblázat. *Az újraelosztás iránti kereslet egyéni szintű meghatározói Magyarországon 2014-ben (OLS regressziós becslés, magyarázandó változó a redisztribúciós kereslet indexe)*

	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység – attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
Állandó	0,155	0,387***	0,203	0,021	–0,041	–0,120
Férfi	0,035	0,036	0,034	0,019	0,019	0,019
Életkor (18–30)	0,377***	0,434***	0,413***	0,352***	0,357***	0,357***
Életkor (31–40)	0,126	0,140	0,146	0,105	0,117	0,115
Életkor (51–60)	0,053	0,117	0,126	0,062	0,070	0,073
Életkor (61–70)	–0,049	0,073	0,064	0,004	0,012	0,022
Életkor (71+)	0,002	0,127	0,153	0,105	0,114	0,110
Iskoláit legfeljebb 15 évesen fejezte be	0,121	0,089	0,084	0,097	0,081	0,083
Iskoláit legalább 20 évesen fejezte be	–0,467***	–0,397***	–0,396***	–0,336***	–0,346***	–0,345***
Lakóhely (falu)	0,154**	0,145*	0,148*	0,130*	0,113	0,113
Lakóhely (nagyváros)	–0,077	–0,041	–0,049	–0,065	–0,075	–0,068
Háztartásméret	–0,013	–0,010	–0,008	–0,016	–0,017	–0,017
Anyagi státusz		–0,081***	–0,027	–0,014	–0,014	–0,012
Önfoglalkoztatott, vállalkozó		–0,307**	–0,331**	–0,344**	–0,345**	–0,354**
Nem dolgozik		–0,072	–0,106	–0,108	–0,101	–0,102
Nyugdíjas		–0,090	–0,056	–0,005	–0,009	–0,011
Tanuló		–0,265	–0,202	–0,068	–0,061	–0,050
Várakozások az anyagi helyzetről (jobb lesz)			0,153	0,228	0,234	0,221
Várakozások az anyagi helyzetről (rosszabb lesz)			0,558***	0,472***	0,423**	0,422**

	Demográfia	Anyagi önérdek	Várakozások	Szegénység – attribúció	Társadalmi kontextus	Egyenlőtlenség percepció
	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
Anyagi státusz index × jobb lesz			–0,046	–0,060	–0,060	–0,054
Anyagi státusz index × rosszabb lesz			–0,164***	–0,152***	–0,141**	–0,138**
A szegénység oka (lustaság)				–0,114	–0,097	–0,085
A szegénység oka (igazságtalanság)				0,401***	0,387***	0,375***
A szegénység oka (társadalmi fejlődés)				–0,054	–0,018	–0,004
A szegénység nagyon elterjedt					0,131**	0,097
Az egyenlőtlenségek túl nagyok (teljes egyetértés)						0,128*
Korrigált R^2	*0,058*	*0,073*	*0,080*	*0,125*	*0,128*	*0,130*

Forrás: Eurobarometer 81.5. (2014. június)
Megjegyzés: N=983. OLS regressziós becslés. Referenciakategóriák: nő, életkor (41–50 éves), középfokú végzettség, lakóhely (kisváros), alkalmazott, várakozások az anyagi helyzetről (nem fog változni), a szegénység oka (balszerencse).
Szignifikanciaszintek: ***: az együttható 1%-os, **: 5%-os, *: 10%-os szinten különbözik a nullától.

5. Összefoglalás

Empirikus elemzésünk legfőbb eredményeit összefoglalva a következő megállapításokat tehetjük:

- Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy a gazdasági válság miképpen változtatott a különböző tagországokban mért redisztribúciós attitűdökön, változik-e az egyes országok között, és ha igen milyen mértékben.
- A szegénység percepciója a lakossági véleményekben erőteljesebb lett (2014-ben többen érzékelik a szegénységet nagynak, mint 2009-ben tették). Ugyanakkor az európai országok jelentős részében erősödött az a felfogás, a mely szerint a szegénység valamiféle társadalmi igazságtalanságnak köszön-

hető, és csökkent azoknak az aránya, akik szerint a szegénység egyéni jellemzőkkel, lustasággal vagy dologtalansággal magyarázható meg.

- Meglepő tapasztalat volt, hogy a legtöbb országban csökkent a foglalkoztatottság, az oktatás és általában a jóléti közkiadások tekintetében azoknak az embereknek az aránya akik „az állami megoldást" támogatták. Az állami megoldások támogatásának csökkenése sok országban (bár nem mindenütt) a piaci opciók támogatói számának növekedésével járt együtt.
- A redisztribúciós index ország-átlagai jelentős különbségeket mutatnak az egyes országok között mind a két vizsgált évben. Azt találtuk, hogy 2009-ben és 2014-ben is Görögországban és Cipruson volt a legnagyobb mértékű a redisztribúció iránti kereslet. Az újraelosztás legalacsonyabb támogatottságát mindkét évben Hollandiában mértük.
- A redisztribúciós preferencia index és a ténylegesen mért egyenlőtlenség korreláció akkor erősebb, hogyha az egyenlőtlenségek az eloszlás közepe és alsó széle közötti távolságként definiáljuk, vagyis a szegények és a medián jövedelemmel rendelkezők közötti távolság erősebben szabja meg a redisztribúciós preferenciák országok közötti különbségeit, mint más egyenlőtlenségi mutatók.

Végezetül tanulmányunkban azt is elemeztük, hogy a különböző országokban a társadalmi-demográfiai változók és az egyének várakozásai milyen összefüggést mutatnak a redisztribúciós indexszel. Ennek az elemzésnek a következő tapasztalatai voltak:

- Rosszabb anyagi helyzet lényegesen nagyobb „redisztribúciós étvágygyal" párosul. Az anyagi helyzet rosszabbodására számítók pozitívabban, a javulására számítók pedig negatívabban értékelik az állami újraelosztást.
- Általában a nem foglalkoztatottak és azok, akik valamilyen módon függnek az állami támogatásoktól, inkább támogatják az újraelosztást, mint a vállalkozók és (kisebb mértékben) a foglalkoztatottak.
- Az attitűdök formálódásában fontos szerepet játszanak a társadalom működésével kapcsolatos vélemények. Aki szerint a szegények maguk tehetnek a bajukról, kisebb mértékben szeretik az újraelosztást. Akik a szegénység kialakulása mögött társadalmi okokat látnak, nagyobb redisztribúciós elkötelezettséget mutatnak.
- A véleményformálódást befolyásolják azok a percepcióink is, amelyek a társadalom aktuális egyenlőtlenségi/szegénységi állapotával kapcsolatban alakulnak ki bennünk. Nagyobb fokú szegénység és társadalmi feszültség percepció erőteljesebb újraelosztás-pártisággal jár.

- Magyarországon többnyire hasonló elmozdulások zajlottak le, mint az EU-tagállamok összességében. Legfontosabb változásként kiemelhetjük, hogy a redisztribúció iránti igény megnőtt a válság által leginkább sújtott fiatalabb korcsoportokban.
- Magyarországi sajátosságként említhetjük meg a falusi lakosság fokozottabb igényét az állami újraelosztás iránt, valamint a jövővel kapcsolatos negatív várakozások kiemelt szerepét.

IRODALOM

Csontos, L. – J. Kornai – I. Gy. Tóth 1998: Tax awareness and the reform of the welfare state. Hungarian survey results. Economics of Transition, vol. 6, no. 2, 287–312. p.

European Commission 2013. Special Eurobarometer 408. Social Climate. (October 2013) http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_408_en.pdf .

Eurobarometer 2010: Special Eurobarometer 321. Report on Social Exclusion. TNS Opinion & Social Brussels, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_339_320_en.htm Letöltve: 2014. október 20.

Fábián Z. – Tóth I. Gy. 2008: Lófogók és csirkekötők. Pártpreferencia csoportok politikai azonosulása és attitűdjei. In: Szivós P. – Tóth I. Gy. szerk.: Köz, teher, elosztás. TÁRKI Monitor Jelentések 2008. Budapest: TÁRKI, 203–220. p.

Fábián, Z. – A. Gábos – M. Kopasz – M. Medgyesi – P. Szivós – I. Gy. Tóth 2014a: Hungary: A country caught in its own trap. In: Nolan, B. – W. Salverda, – D. Checchi – I. Marx – A. Mcknight – Tóth, I. Gy.– H. G.van de Werfhorst eds.: Changing Inequalities and societal impacts in rich countries: thirty countries' experiences. Oxford: Oxford University Press, chapter 14, 322–345. p.

Fábián, Z. – M. Matsaganis – M. Veliziotis – I. Gy. Tóth 2014b (megjelenés alatt): The legacy of the recession: values and societal issues. Research Note No. 7/2014. Social Situation Monitor. European Commission.

Förster, M. – I. Gy. Tóth 2014 (megjelenés alatt): Cross-country evidence of the multiple drivers of inequality changes in the OECD area. In: Atkinson A. B. – F. Bourguignon: Handbook of income distribution. Vol. 2. Chapter 19 Amsterdam: Elsevier, forthcoming.

Keller T. 2010: Magyarország a világ értéktérképén. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk. Társadalmi Riport 2010. Budapest: TÁRKI, 227–253. p.

Keller T. 2014: Megfogyva bár, de törve … Mérsékelten javuló mutatók, súlyosan növekvő a politikai polarizáltság a magyar értékrendszerben, változások 2009 és 2013 között. In. Kolosi T. –Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2014.

KSH 2008: Az EU-SILC módszertana: A jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó nemzetközi adatfelvétel. Statisztikai módszertani füzetek. http://mek.oszk.hu/06800/06868/06868.pdf

TÁRKI 2007: Az állami újraelosztással kapcsolatos attitűdök magyarázata: az adótudatosság, az észlelt egyenlőtlenségek és a kockázatkerülés szerepe. Budapest: TÁRKI.

Tóth I. Gy. 2008: The demand for redistribution. A test on Hungarian data. Sociologický Casopis (Czech Sociological Review), vol. 44, no. 6, 491–509. p.

Tóth I. Gy. 2010: A társadalmi kohézió elemei: bizalom, normakövetés, igazságosság és felelősségérzet – lennének... In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2010. Budapest: TÁRKI, 254–287. p.

Tóth, I. Gy. – T. Keller 2011: Income distributions, inequality perceptions and redistributive claims in European societies. Gini Discussion Papers No. 7, http://www.gini-research.org/articles/papers

Tóth, I. Gy. – T. Keller 2013: Income distribution, inequality perceptions, and redistributive preferences. In European Countries. In: Gornick, J. – M. Jantti eds.: Income inequality – economic disparities and the middle class in affluent countries. Stanford: Stanford University Press, 173–203. p.

A tanulmányban használt adatállományok

Az *Eurobarometer (EB)* az Európai Bizottság megbízásából eredetileg az Európai Közösség országaiban az 1970-es évek eleje óta végzett harmonizált közvélemény-kutatást jelentett, amelynek célja a társadalmi és politikai változások vizsgálata volt. Az 1990-es évektől ez a Standard Eurobarometernek nevezett kutatás kiegészült kifejezetten a jelölt tagországokra vonatkozó megkérdezésekkel *(Candidate countries Eurobarometer)*, illetve bizonyos speciális témákat elemző kutatásokkal *(Special Eurobarometer, Flash Eurobarometer)*. Ebben a tanulmányban az egyenlőtlenség és a társadalmi kirekesztés témájában 2009 szeptemberében megkérdezett speciális Eurobarometer adatait használjuk *(Special Eurobarometer 321 / Wave 72.1)*. Bővebb információk a kutatás eredményeiről itt olvashatóak:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_321_en.pdf. Ezen felül felhasználtuk a Társadalmi Klíma Index adatait is: erről lásd EC (2013).

EU-SILC vizsgálatok az Európai Unió *Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)* vizsgálatát Magyarországon a KSH végzi háztartások körében 2005 óta. A vizsgálat magyar címe: Háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvétel (HKÉF). A kutatás fókuszában a szegénység és a társadalmi kirekesztés áll. A vizsgálat módszertanát lásd: KSH (2008).

Függelék

F1. táblázat. *Munkahelyteremtéssel kapcsolatos attitűd: „A két állítás közül, melyik áll közelebb az Ön álláspontjához?" – a válaszok százalékos megoszlása, 2014 (%)*

Országok	Elsősorban a [nemzeti] kormány dolga az, hogy állásokat biztosítson a munkanélkülieknek.	Munkahelyek teremtését elsősorban a magánvállalkozásoknak és a piacnak kellene megalapozniuk.	Attól függ (spontán említés)	Nem tudja	Összesen
BE	42	39	19	1	100
DK	36	33	29	2	100
EL	76	12	11	1	100
ES	41	32	24	3	100

Országok	Elsősorban a [nemzeti] kormány dolga az, hogy állásokat biztosítson a munkanélkülieknek.	Munkahelyek teremtését elsősorban a magánvállalkozásoknak és a piacnak kellene megalapozniuk.	Attól függ (spontán említés)	Nem tudja	Összesen
FI	36	46	16	3	100
FR	20	58	19	3	100
IE	53	23	22	2	100
IT	65	18	13	5	100
LU	26	32	39	4	100
NL	40	33	25	2	100
AT	37	32	27	3	100
PT	44	33	19	4	100
SE	35	31	31	3	100
DE	29	45	23	3	100
UK	36	29	30	5	100
BG	57	19	18	5	100
CY	59	16	24	1	100
CZ	58	24	13	4	100
EE	37	22	38	4	100
HU	*64*	*20*	*16*	*1*	*100*
LV	66	13	19	2	100
LT	43	29	26	2	100
MT	35	34	28	2	100
PL	61	22	10	7	100
RO	66	21	11	3	100
SK	59	28	9	3	100
SI	44	28	26	2	100
HR	69	18	10	3	100
Összesen	*48*	*29*	*21*	*3*	100

Forrás: Special Eurobarometer 418 / 81.5. hullám. Súlyozott adatok, N = 27 908.
Országnevek rövidítése: AT – Ausztria, BE – Belgium, BG – Bulgária, CZ – Csehország, CY – Ciprus, DE – Németország, DK – Dánia, EE – Észtország, ES – Spanyolország, FI – Finnország, FR – Franciaország, GR – Görögország, HR – Horvátország, HU – Magyarország, IE – Írország, IT – Olaszország, LT – Litvánia, LU – Luxemburg, LV – Lettország, MT– Málta, NL – Hollandia, PL – Lengyelország, PT – Portugália, RO – Románia, SE – Svédország, SI – Szlovénia, SK – Szlovákia, UK – Egyesült Királyság.

F2. táblázat. *Tandíjjal kapcsolatos attitűd: „A két állítás közül, melyik áll közelebb az Ön álláspontjához?" – a válaszok százalékos megoszlása, 2014 (%)*

Országok	Az oktatás teljes mértékben ingyenes kellene legyen, még akkor is ha ez azt jelenti hogy a minőség gyengébb.	A tandíjak elengedhetetlenek a jó minőségű oktatás biztosításához, még akkor is, ha ez azt jelenti, hogy bizonyos emberek nem tudják megengedni maguknak.	Attól függ (spontán említés)	Nem tudja	Összesen
BE	42	36	21	1	100
DK	51	20	28	2	100
EL	63	11	22	5	100
ES	49	15	32	4	100
FI	52	32	14	2	100
FR	55	19	19	7	100
IE	47	26	23	4	100
IT	44	21	26	10	100
LU	40	25	26	10	100
NL	23	34	40	3	100
AT	31	45	19	5	100
PT	42	30	22	6	100
SE	67	11	19	3	100
DE	60	20	15	4	100
UK	50	21	26	3	100
BG	41	23	27	9	100
CY	62	18	19	2	100
CZ	53	30	14	4	100
EE	42	17	38	3	100
HU	*50*	*26*	*22*	*2*	*100*
LV	46	18	32	5	100
LT	49	21	24	5	100
MT	54	14	30	3	100
PL	57	21	13	10	100
RO	59	22	15	5	100
SK	56	27	14	4	100
SI	61	13	22	3	100
HR	71	14	11	4	100
Összesen	*51*	*23*	*22*	*4*	*100*

Forrás: Special Eurobarometer 418 / 81.5. hullám. Súlyozott adatok, N = 27 911.

F3. táblázat. *Állami* vs. *öngondoskodással kapcsolatos attitűd: „És a következő két állítás közül, melyik áll közelebb az Ön álláspontjához?”*
– a válaszok százalékos megoszlása, 2014

Országok	A [nemzeti] kormánynak nagyobb felelősséget kellene vállalnia, hogy biztosítsa mindenki biztos megélhetését.	Az embereknek nagyobb felelősséget kellene vállalniuk, hogy önmagukat ellássák.	Attól függ (spontán említés)	Nem tudja	Összesen
BE	47	42	10	1	100
DK	26	53	19	2	100
EL	79	14	6	1	100
ES	69	17	12	2	100
FI	42	45	13	1	100
FR	44	35	18	3	100
IE	42	39	17	3	100
IT	66	17	12	5	100
LU	31	40	25	4	100
NL	23	56	21	1	100
AT	43	38	15	3	100
PT	52	34	12	3	100
SE	33	42	23	2	100
DE	45	35	18	2	100
UK	26	50	21	3	100
BG	57	24	15	4	100
CY	66	20	15	0	100
CZ	50	35	12	3	100
EE	40	31	26	3	100
HU	*52*	*33*	*15*	*1*	*100*
LV	48	32	18	2	100
LT	33	47	17	3	100
MT	32	52	15	1	100
PL	53	29	11	7	100
RO	55	33	9	3	100
SK	55	32	10	3	100
SI	44	33	21	2	100
HR	65	23	11	2	100
Összesen	*47*	*35*	*16*	*3*	*100*

Forrás: Special Eurobarometer 418 / 81.5. hullám. Súlyozott adatok, N = 27 909.

F4. táblázat. *A redisztribúciós keresletet mérő kérdések főkomponens-elemzése, 2014*

Kérdés[a]	Korreláció redisztribúciós preferenciát mérő első főkomponenssel
Munkahelyteremtés	0,706
Tandíj	0,558
Állami gondoskodás	0,744
Sajátérték	1,362
A négyzetes faktorsúlyok összege	*45,406*

Forrás: Eurobarometer 81.5 adatbázis.
Megjegyzés: [a] A kérdések szövegét lásd a tanulmány *2. fejezet*ben. A válaszok EU-országok szerinti eloszlását az *F1.–F3. táblázatok*ban közöltük.